

Мирко Бањац⁷
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет

УДК 371.311.5:37.018.51
Оригинални научни рад
дои: 10.7251/NSK1301072B

ПЛАНИРАЊЕ И ПРОГРАМИРАЊЕ РАДА У ОДЈЕЉЕЊИМА ИНТЕГРИСАНИХ РАЗРЕДА

***Апстракт:** Интелектуалне и психофизичке карактеристике дјеце млађег школског узраста основне школе, као и њихове сазнајне могућности, су један од основних разлога за интегративни приступ планирању, програмирању и реализацији садржаја наставе на овом узрасту. У актуелном васпитно-образовном раду твз. комбинованих одјељења само се формално ради о одјељењу, а у суштини се ради о раду са посебним разредним групама ученика које су смјештене у једну учионицу. У раду се нуде могућности које су усмјерене на животне предности рада у одјељењу интегрисаних разреда. У школу се не иде, у школи се живи, а живот не познаје фрагментарне и исцјепкане садржаје, живот је саткан од различитих видова интеграција и то интеграција као предности. За очекивање је да ће изучавање, учење и усвајање садржаја, предмета и појава непосредне стварности као цјелине, и међусобно повезаних цјелина, у одјељењима интегрисаних разреда, резултовати бољим исходима рада и учења. Умјесто досадашњих издиференцираних наставних предмета, интегрисани наставни план и програм треба бити организован по васпитно-образовним подручјима у која су уграђени предметни садржаји, а планирање и програмирање за рад у одјељењима интегрисаних разреда треба изводити на начин да се повезују садржаји учења разреда који чине одјељење интегрисаних разреда. Повезивање не треба чинити по сваку цијену, јер се сви садржаји учења не могу повезати, нити је то потребно. Садржаје треба повезати на предметном нивоу кад год је то могуће. Садржаје на предметним нивоима интегрисаних разреда који се не могу међусобно повезати треба реализовати појединачним изучавањем и проучавањем, или их повезивати на нивоу наставног подручја. У раду се нуде схематски прикази могућег приступа планирању и програмирању рада у одјељењу интегрисаних разреда.*

***Кључне ријечи:** планирање, програмирање, изведбено програмирање, одјељење интегрисаних разреда, комбиновано одељење, исходи учења, план дана.*

⁷stopicradoje@open.telekom.rs

Уводни осврт на проблем

Интелектуалне и психофизичке карактеристике дјеце млађег школског узраста основне школе, као и њихове сазнајне могућности су један од основних разлога за интегративни приступ планирању, програмирању и реализацији садржаја наставе на овом узрасту. На овом узрасту дјеца доживљавају процесе, предмете и појаве у окружењу цјеловито, те је за очекивање да ће их тако цјеловито најлакше и најквалитетније изучавати и усвајати. Осим тога принципи и процеси сазнавања у математици, музици, природи и друштву су више слични него различити.

За очекивање је да ће изучавање, учење и усвајањесадржаја, предмета и појава непосредне стварности као цјелине, и међусобно повезаних цјелина у одјељењима интегрисаних разреда, резултирати бољим исходима рада и учења. Интегрисани приступ подразумијева и иновирани, интегрисани приступ планирању наставног рада, али и промјене у реализацији наставе и учења, праћењу, вредновању и оцјењивању ученичких постигнућа, те интензивирање сарадње са родитељима.

Умјесто досадашњих издиференцираних наставних предмета, интегрисани наставни план и програм је организован по васпитно-образовним подручјима у која су уграђени предметни садржаји, а планирање и програмирање за рад у одјељењима интегрисаних разреда треба изводити на начин да се повезују садржаји учења разреда који чине одјељење интегрисаних разреда. Повезивање не треба чинити по сваку цијену, јер се сви садржаји учења не могу повезати, нити је то потребно. Садржаје треба повезати на предметном нивоу кад год је то могуће. Садржаје на предметним нивоима интегрисаних разреда који се не могу међусобно повезати треба реализовати појединачним изучавањем и проучавањем, или их повезивати на нивоу наставног подручја.

Појмовна разграничења

У овом раду користимо појмове који се до сада у васпитно-образовној теорији и пракси нису користили (одјељење интегрисаних разреда) и појмове који су се, по нашем мишљењу, тумачили и користили на неадекватан начин (комбиновано одјељење, чисто одјељење). Кориштење неадекватних појмова и појмовних синтагми није и не може бити формално питање. У овом дијелу рада презентоваћемо наше виђење нових појмова (одјељење интегрисаних разреда) и неадекватно тумачених појмова (комбиновано одјељење, чисто одјељење).

Одјељење интегрисаних разреда је организована, плански и циљно усмјерена, унутар себе повезана (хоризонтално-унутарразредно и вертикално-међуразредно), законски бројчано утемељена група ученика која је хетерогена по узрасту, полу, предзнању, способностима, социјалном поријеклу итд, до највише три узастопна узраста ученика. Основна одлика ове организоване групе је заједничко учење у најширем смислу тога појма и она није, нити може бити збир одвојених потцјелина (разреда).⁸

Термин **комбиновано одјељење** је до сада неадекватно употребљаван⁹, јер не постоји одјељење у васпитању и образовању које није комбиновано од ученика различитог предзнања, способности, социјалног поријекла, пола итд. Овај термин, по нашем мишљењу, треба избацити из васпитно-образовне теорије и праксе.¹⁰

⁸ За одјељење интегрисаних разреда је изузетно важно нагласити да је то по узрасту и способностима и другим особинама хетерогена група, али је хомогена по циљно усмјереној помоћи у процесу учења.

⁹ Овај термин је кориштен за одјељења у којима се налазе заједно у истој просторији ученици два, три и више разреда, а заједничка им је била, готово преовлађујуће, само просторија, наравно и учитељ/ица, а са њима је рађено као са одвојеним групама ученика и по програму који је исти као и за тзв. «чиста одјељења», што је, по начем мишљењу, неприхватљиво.

¹⁰ Тумачење овог појма види у књизи *Дидактичко-методички аспекти организације наставе у комбинованим одјељењима* Стјепана Јукића и Оливере Гајић, Нови Сад, 2006. године.

Термин **чисто одјељење** се у актуелној педагошкој теорији и пракси користи за једноразредно одјељење и потпуно је неадекватан. У замјену овом термину нудимо термине **одјељење**, или **једноразредно одјељење**. По аналогији требало би да постоји и прљаво одјељење, што би, прихватићете, био педагошки апсурд (не и једини). И овај термин треба избацити из педагошке теорије и праксе.¹¹

Шта треба интегрисати у одјељењима интегрисаних разреда?

1. Блиско повезане садржаје по предметима (нпр: садржаје језика међусобно, математичке садржаје међусобно, садржаје природе и друштва међусобно, итд);
2. Садржаје у музичкој култури, ликовној култури и физичком (тјелесном) васпитању на предметном међуразредном нивоу;
3. Рад на пројектима и садржајима изванучионичке наставе.

Приступ планирању, програмирању и реализацији садржаја васпитно-образовног рада за одјељења интегрисаних разреда

Интегрисани приступ планирању, програмирању и реализацији садржаја васпитно-образовног рада за одјељења интегрисаних разреда пружа веће могућности за учење путем открића, учење истраживањем, кооперативно учење, искуствено учење, учење кроз игру, учење повезивањем садржаја из више предметних подручја и слично, без обзира да ли ученик учи самостално, у групи, или тиму. Основна намјера је заснивање наставе на процесу учења, дакле, на учениковој активности, а не на подучавању (наставничковој активности).

Наставни дан се не треба по сваку цијену диференцирати на наставне часове, на којима је рад, према традиционалном приступу, фокусиран, углавном, на садржаје једног разреда и једног наставног

¹¹ Термин «чисто одјељење» се користи са и без тзв. Види књиге Милана Матијевића и Ладислава Богнара, Школска књига, Загреб, те књигу Стјепана Јукића и Оливере Гајић, Нови Сад, 2006.

предмета, већ наставни дан представља интеграцију низа међусобно повезаних активности и садржаја, различитог трајања на предметно-међуразредном нивоу, који су међусобно повезани/интегрисани.

Активности укључују садржаје који се могу интегрисати у процес заједничког учења и исходе који представљају синергију различитих, а блиско повезаних компетенција садржаних у васпитно-образовним предметима и подручјима. Активности се заснивају на раду у два или више предметних садржаја, а оставља се и могућност организовања и извођења наставног часа (узмјереног на издвојен садржај неког предметног садржаја за поједини разред, нпр. садржај српског језика, садржај математике и сл.) у трајању од 45 минута или неке друге временске одреднице, када се за тим укаже потреба.

Одлуку о временском трајању активности доноси наставник зависно о узрасту, интересу, замору и оптерећењу ученика.

Изведбено програмирање

Суштина приступа изведбеном планирању и програмирању садржаја наставе и учења је у дефинисању повезаних међуразредних садржаја, као интегришућег фактора, око којег се интегрише, односно, у којем се интегришу садржаји два (унутарпредметна интеграција), или више васпитно-образовних подручја (међуподручна-међупредметна интеграција и међуразредна интеграција). Садржаји су утврђени наставним планом и програмом, а у оквиру тема су програмирани садржаји које тема обухвата. У НПП се уписују очекивани исходи у оквиру тема и (оквирно) вријеме за реализацију тема (теме појединачно) и у цјелини.

Наставнику треба (уважавајући карактеристике одјељења интегрисаних разреда, способности ученика, предзнање ученика, интересовање, средину у којој се школа налази, материјално-техничку опремљеност школе, професионалним компетенцијама и интересом наставника, актуелним догађајима и значајним датумима и друго) оставити могућност интеграције садржаја. Потребно је водити рачуна да цјелокупни наставни садржај, који је предвиђен НПП буде реализован, а начин његове интеграције на предметном нивоу, а

потребно вријеме реализације представља аутономију наставника. Имајући у виду ове чињенице оперативни планови наставника не могу бити идентични, нити је могуће, а нити неопходно, да сви наставници планирају јединствене предметне интеграције и исто вријеме за реализацију.

Вријеме предвиђено оперативним програмом за реализацију одређене теме у интегрисаним разредима треба да има оквирни карактер, а наставник треба да има могућност да га мијења, у складу с обимом садржаја који је интегрисао и у складу с циљем и задацима које је поставио.

Наставник има могућност да интегрише садржаје на различите начине, као и да их на различите начине реализује, водећи, при томе, рачуна да цјелокупни наставни садржај предвиђен НПП буде реализован, као и да планиране активности слиједе из дефинисаног циља и задатака, те да воде остварењу очекиваних исхода учења.

Кораци у оперативном програмирању за рад одјељења интегрисаних разреда су:

1. *Програмирање међупредметних садржаја који су повезани унутар програма интегрисаних разреда* (Садржаји се преузимају из НПП, али је важно знати да преузимање редоследа теме није обавезно. Дакле, тема може бити помјерена и садржајно другачије организована, ако је то став наставника);
2. *Програмирање предметних садржаја који се не могу међуразредно интегрисати* (садржаја у оквиру тема – овај корак је неопходан и приступа му се са аутономијом наставника);
3. *Дефинисање циља и очекиваних исхода* (шта желимо да ученици: знају, могу, разумију) *и задатака* (шта и како ћемо радити да остваримо циљ и постигнемо исходе);
4. *Планирање активности у којима се реализују постављени задаци*;
5. *Израда плана дана.*

Програмирање међупредметних садржаја који су повезани унутар програма интегрисаних разреда

Већ смо напоменули да су теме дефинисане НПП. То значи да наставник има могућност да реализује теме интегришући садржај, управо онако како је то предвиђено наставним планом и програмом. У том случају у оквиру истопредметних тема интегрисаних разреда повезују се блиски садржаји.

Међутим, наставник има могућност и друкчије интеграције садржаја. Наставнику се оставља слобода да интегрише садржаје који у понуђеном НПП припадају двјема, или више наставних тема. Дакле, наставник може интегрисати садржаје различитих тема и подручја и то на начин који је различит од понуђеног у НПП.

У оба случаја наставник ће, као први корак, направити попис садржаја које је одлучио интегрисати и у складу с тим одредити вријеме за реализацију и начин реализације. Током наставе се може догодити да неку тему неће бити у могуће реализовати до краја у једном, или два интегрисана разреда, већ ћемо њену реализацију «прекинути» неком другом, актуелном темом. Дакле, реализоваћемо само дио предвиђених садржаја, а преостале садржаје ћемо реализовати у неком другом периоду. Прекид у реализацији неке теме у једном, или два интегрисана разреда се, дакле, може направити због изненадне актуелности неког другог садржаја (нпр: елементарна непогода – поплава, земљотрес, олуја, итд.) који, према процјени наставника, има важност за васпитно-образовни рад у једном, или свим интегрисаним разредима. Тема чија је реализација започела непосредно прије појаве непредвиђеног догађаја ће се наставити по завршетку рада на актуелној теми.

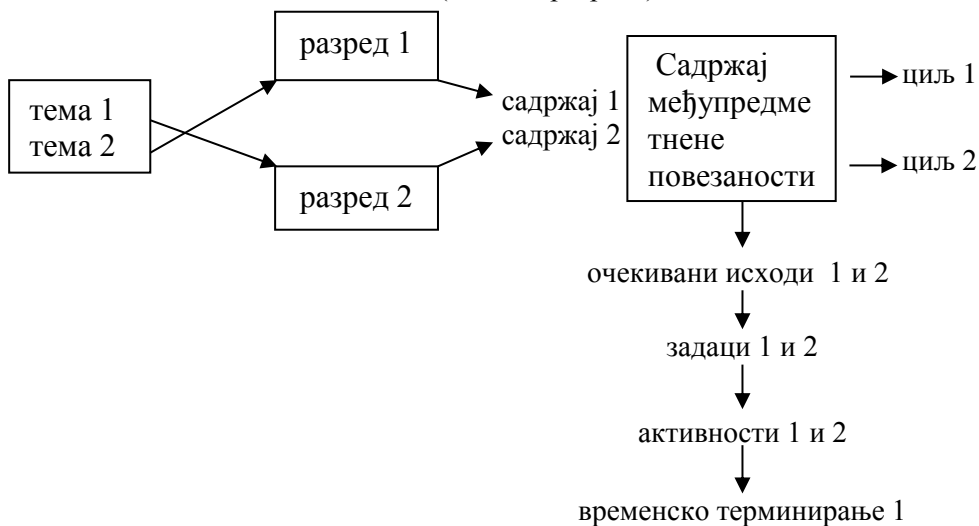
О садржају из различитих васпитно-образовних подручја, предмета и разреда који се интегрише одлучује наставник. То значи да могу бити интегрисани садржаји само из једног, два, или више предмета и интегрисаних разреда и интегрисаних подручја.

Ради лакшег и прецизнијег дефинисања задатака, а и осмишљавања активности за реализацију тема по истоврсним

предметима у интегрисаним разредима нудимо схематски приказ програмирања рада у одјељењу интегрисаних разреда:

ШЕМАТСКИ ПРИКАЗ ПРОГРАМИРАЊА

(за два разреда)¹²

¹²

Приступ је идентичан и за три разреда

ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ ПРОГРАМИРАЊА

(за два разреда)¹³

Тема 1	Раз. 1	Садржај 1	Садржај међупредметне повезаности	Циљ 1	Очекивани исходи 1	Задаци 1	Активности 1	Временско терминирање 1
Тема 2	Раз. 2	Садржај 2		Циљ 2	Очекивани исходи 2	Задаци 2	Активности 2	Временско терминирање 2

Након реализације садржаја учења и проведене евалуације утврђују се исходи учења.

Програмирање предметних садржаја који се не могу међуразредно интегрисати

Програмирање предметних садржаја који се не могу међуразредно интегрисати по једном, или више критеријума (критеријуме повезаности одређује, или бира наставник) у оквиру истопредметних тема наставних програмира посебно и прецизније за њих дефинише задатке и активности у складу с циљем и очекиваним исходима.

Овај корак (програмирање предметних садржаја који се не могу међуразредно интегрисати) у програмирању, и поред тога што наставнику отежава организацију наставе, праћење реализације НПП и

¹³ Приступ је идентичан и за три разреда. Програмирање се врши на папиру формата А3.

дефинисање задатака и активности је неопходан, јер се ти садржаји не могу интегрисати са темама истог предмета у другом разреду.

Наставнику треба оставити слободу да процјењује оправданост и потребу програмирања садржаја ових тема и могућност да ове садржаје интегрише међупредметно у оквиру програма појединог разреда.¹⁴

Дефинисање циља и очекиваних исхода

За сваку тему треба дефинисати циљ (очекивања, намјере, тежње, опредјељења), и очекиване исходе (*шта желимо да ученици: знају, могу, разумију*).

Дефинисани садржаји знања ученика су чињенице, подаци, односи, дефиниције и појмови које ученици требају усвојити на нивоу разумијевања и примјене, јер су им потребни за будући живот и школовање, а произлазе из програмираног садржаја учења.

При одређивању онога што ученици треба да могу након реализације одређене теме (вјештине и способности, умијења и навике које треба да стекну и развију) треба се руководити сазнањима развојне и дјечије психологије. Прецизније, то су когнитивне и афективне, психомоторичке способности неопходне да би примијенили знања, манипулисали подацима у другом контексту, повезивали, закључивали и односили се према појавама, процесима и догађајима и др.

Оно што ученици треба да разумију, односи се на основне идеје које произлазе из дате теме, вриједности које омогућују да стечена знања, вјештине, умијења, навике, могу да се примјењују универзално. То је одговор на питање: Због чега изучавамо одређену тему? Разумијевање наученог доводи до развоја вредносног система, ставова и увјерења, до понашања и дјеловања и представља основу за измјену понашања и дјеловања у складу са ученим и наученим садржајима.

¹⁴

Образац за програмирање тема које се посебно реализују идентичан је табели 1, а ради се за сваки разред посебно само што се изостави колона „Садржај међупредметне повезаности“.

Програмирање задатака наставе и учења

Задаци су конкретизоване активности помоћу којих се постиже планирани циљ и очекивани исходи.

Задаци морају бити јасни, дјечи разумљиви, примјерени узрасту, интелектуалним и другим могућностима ученика. Постављени задаци треба да буду мјерљиви, јер једино у том случају ћемо моћи провјерити да ли су остварени.

Задаци се дефинишу за сваки садржај учења и сваки разред посебно, а у оквиру постављене теме.

Планирање активности у којима се остварују постављени задаци

У овом кораку осмишљавамо активности које су усмјерене ка реализацији дефинисаних задатака по предметима и разредима. Између задатака и активности постоји јасна повезаност. Активност је процес за сваки разред (понекад и за пар, или групу посебно), а задаци су конкретизоване (операционализоване) радње за сваки разред (понекад и за пар, или групу посебно), којима је процес испуњен. Постигнути резултати у активностима треба да имају квалитативни ниво реализације (за сваки разред посебно) који се утврђује евалуацијом.

У васпитно-образовном процесу се може догодити да ће више активности бити усмјерено ка остварењу једног задатка (за сваки разред, понекад пар, или групу посебно), као што ће се и више задатака остваривати (за сваки разред, понекад пар, или групу посебно) кроз исту активност. Неопходно је да активности (по разредима) омогућују учествовање ученика (индивидуално, пар, група), истраживање, самостално откривање и закључивање, искуствено учење, учење кроз игру и слично, као и манипулисање различитим наставним и дидактичким средствима и кориштење различитих извора учења и сазнања.

Дакле, током васпитно-образовног процеса биће неопходно комбиновати различите облике и методе рада и учења, и омогућити кориштење различитог дидактичког материјала и различитих извора учења по разредима (често по групама, паровима и индивидуално),

примијенити различите дидактичке системе, а у оквиру система различите стратегије учења како би се реализовали планирани задаци.

Процес учења је једнако важан као и исходи које очекујемо. Процес учења и очекивани исходи су у настави неодвојиви. Јединство процеса и исхода учења је један од кључних циљева наставе у одјељењима интегрисаних разреда.

Израда плана дана

У настави у одјељењу интегрисаних разреда наставни дан је основна организациона јединица, а не наставни час. Не искључујемо могућност организовања наставе и у временском трајању од 45 минута, али та временска одредница није и не може бити императив. Наставник израђује план дневних активности као сценариј једног наставног дана. Активности на нивоу дана се временски терминирају, а попуњавају садржајима учења, а на нивоу седмице активности се распоређују на наставне дане предвиђене за реализацију тема и наставних јединица. Теме је потребно реализовати постепено, јер је циљ усвајање садржаја на три нивоа и то: когнитивном, афективном и психомоторичком.

План дана обухвата активности (конкретне садржаје по предметима и разредима) који се реализују у конкретном дану, њихов редослијед реализације и очекивано временско термирање. Дакле, није грешка, већ је пожељно и потребно да наставници планирају оквирно вријеме предвиђено за реализацију садржаја у активностима (по интегрисаним разредима), али да планирају и вријеме када очекују да ће направити паузу за ученике.

Временско термирање не смије бити шаблон, већ само методичка оријентација у раду наставника које, због специфичности наставног рада, током активности у наставном дану може бити промијењено.

План дана

За сваки дан наставе у одјељењу интегрисаних разреда предвиђен за реализацију одређене теме, наставник прави посебан план.

Број активности (по разредима и предметима), њихово трајање и начин реализације нису прописани, њих програмира, и на тај начин, одређује наставник. Наставни дан може имати различит број активности.

У уводном дијелу овог рада смо написали да активности интегришу садржаје свих, или само неких предмета и/или васпитно-образовних подручја по интегрисаним разредима, али да се оставља могућност да наставник планира и реализације садржаја у активностима као изолованим мини лекцијама, усмјереним на конкретне предметне садржаје и очекиване исходе учења на нивоу једног предмета и једног разреда у временској и организационој форми школског часа, или блок часа.

На крају наставног дана, наставник у дневник запажања¹⁵, уписује своја запажања уочена током дана која сматра важним за будући васпитно-образовни рад. Ова запажања имају карактер самовредновања наставног процеса, али имају и корективну улогу за будуће планирање, програмирање и реализацију васпитно-образовног рада по предметима и интегрисаним разредима.

План дана треба да садржи:

1. Назив тема по предметима за интегрисане разреде;
2. Циљеве за теме по интегрисаним разредима;
3. Садржаје учења на нивоу предмета и интегрисаних разреда;
4. Очекиване исходе по садржајима учења за сваки интегрисани разред на нивоу дана;
5. Задатке по предметима интегрисаних разреда на нивоу дана;

¹⁵ Дневник запажања је посебна свеска у коју наставник записује своја дневна сумарна запажања о комплетном дневном васпитно-образовном раду. Дневник запажања се води за сваки разред посебно, а понекад и за појединог ученика.

6. Опис активности по предметима за сваки интегрисани разред (уводна активност, централне активности, или јединствена активност);
7. Временско терминирање дана по садржајима учења и интегрисаним разредима (трајање поједине активности, редослед рада у активностима, паузе);
8. Дневна евалуација за сваки интегрисани разред посебно;
9. Запажања наставника о току наставног дана, садржајима учења, дидактичко-методичком приступу и активностима за сваки интегрисани разред посебно.

Потребно је описати сваку активност по интегрисаним разредима, уз навођење садржаја учења, циља, очекиваних исхода, задатака, начина реализације, облика и метода рада и потребних дидактичких средстава. Треба планирати активности различите тежине, како би настава имала и индивидуалистички карактер.

У циљу разумијевања и појмовног разграничења неопходно је утврдити везу и разлику између активности и задатака.

Наставна активност је процес у којем се реализују и остварују постављени задаци, а задаци су конкретизоване (операционализоване) радње помоћу којих се остварују постављени циљеви и исходи учења.

Наставници треба да планирају јасне и конкретизоване задатке за сваки пар ученика, или малу групу интегрисаних разреда. Није прихватљиво да се задаци планирају на нивоу интегрисаних разреда и појединих предмета, јер тако планирани задаци не би одражавали потребе и могућности појединих ученика. Било би најбоље када би се задаци планирали индивидуално за сваког ученика. С обзиром на мали број ученика у одјељењу интегрисаних разреда (у Републици Српској изнад 85% тих одјељења има мање од 10 ученика) могуће је програмирати задатке и за поједине ученике. Неопходна је реалност у постављању задатака у одређеном временском периоду. Осјећај за мјеру у квантитету и квалитету задатака има велики утицај на квалитет васпитно-образовног процеса. Обавезно треба провјеравати да ли су задаци реализовани у предвиђеном року за сваки програмирани ниво.

Закључак о реализацији наставног дана

Закључак о реализацији наставног дана у одјељењу интегрисаних разреда није корак у планирању, већ дио евалуације процеса наставе и учења од стране наставника. Закључак о реализацији наставног дана у одјељењу интегрисаних разреда којег пише наставник треба да буде саставни дио оперативног програма рада како би наставник у неком наредном планирању могао да исправи недостатке које је сам уочио у процесу реализације наставе и учења. Ова је активност наставника веома важна и представља самоевалуацију процеса наставе и учења од стране наставника.

У тексту који слиједи су дата упутства на који начин вршити евалуацију, на шта треба обратити пажњу и о чему писати забиљешке.

Питања о којима треба да размишља наставник у закључку о реализацији наставног дана у одјељењу интегрисаних разреда и на која би требао да одговори би могла бити:

1. Да ли је реализација садржаја учења текла планираним током?
2. Ако реализација садржаја учења није текла планираним током који су се проблеми појавили и како су ријешени?
3. Наставник треба да напише и кратак осврт на комплетан примјењени наставни систем и наставну стратегију (дијелови система су: методе, средства, облици, начин сарадње ученика међусобно, наставника и ученика, укључење у процес учења вањских сарадника (родитеља и лица из средине, лица из јавног живота, стручњака различитих профила, начин праћења рада и напредовања ученика, итд);
4. Промјене у реализацији садржаја учења које су настале током реализације наставног дана;
5. Осврт на активност ученика;
6. Заинтересованост ученика за рад;

7. Ставови и мишљења ученика о раду (Ученици треба да процијене свој рад, да процијене своје радове, залагање, заинтересованост, ниво активности итд);
8. Лични став наставника о раду;
9. Ставови сарадника – ако их је било (родитељи, стручњаци, лица из јавног и друштвеног живота) у реализацији садржаја учења током наставног дана у одјељењу интегрисаних разреда.

Квалитетан приступ планирању и програмирању за рад у одјељењу интегрисаних разреда се може остварити ако наставник има Мапу за планирање у којој ће бити фолдери по интегрисаним разредима (ако се програмира електронски), односно одвојени дијелови у фасциклу за интегрисане разреде. Фолдере, односно фасцикле прави и уређује наставник у складу са својим опредјељењима. Дакле, фолдери могу бити електронски документи, или дијелови папирне фасцикле у коју се одлажу разредни програми (могу бити један арак папира или фасцикла) у коју ће наставник одложити (похранити) предвиђене садржаје за наставни дан, као и примјере радних листова и задатака за ученике. Када се заврши реализација наставног дана (дакле, уради се Закључак о реализацији наставног дана), фасцикла се затвара, а отвара се нова, за нови дан.

Литература

- Акбашев Р.А. (1992). *Малокомплектная школа: проблемы, поиски, решения*. Казань: Татарское книжное издательство.
- Бабиаж М. (2007). *Сельская школа в Польше*. Порталус. (http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1193922551&archive=1194448667&start_from=&ucat=&).
- Бабяж, М. (2006). *Сельская школа в Польше: история и современность: монография*. Перевод с польского: Бюро переводов «Inter-Text». (104). Брест: Академия.
- Безић, К. (1965). За сувременији самостални рад ученикау комбинираним одјељењима. Загреб: *Педагошки рад*, 3-4 (150-161).
- Богнар, Ј. (1974). Комбинирана одјељења - нужно злоили педагошка могућност. Осијек: *Живот и школа*, 5-6 (215-235).

- Богнар, Л. (1978). Дваједноставна респондера погодна за рад у комбинираним одјелењима. *Осијек: Живот и школа*, 7-8 (399-402).
- Богнар, Л. (1979). Осувремењавање рада у школама комбинираним одјелењима, *Осијек: Живот и школа*, 7-8 (383-391).
- Богнар, Л. (1982): *Рад у подручној школи*, Загреб: Школска књига.
- Брусенский А. К. (2007). 1 септембра на Полтавщине закроют почти 20 школ. Обком (Общественная коммуникация). (<http://obkom.net.ua/news/2007-08-14/1210.shtml>).
- В Луганской области закрыли 9 школ. *Ирта-Фах*. (2007). (<http://irtafax.com.ua/news/2007-09-03-15.html>).
- В Сумской области реализуется программа «Школьный автобус». *Электронные вести*. (2001). (<http://elvisti.com/node/17755>).
- В Харьковской области закроют 6 малокомплектных школ. *Главред-Медиа* (2008). (<http://glavred.info/archive/2008/08/18/151814-1.html>).
- Виноградова Н.Ф. (2001). *Оценка качества знаний обучающихся, оканчивающих начальную школу*.
- Гаева Г. В *Лапландии тоже есть малокомплектные школы*. Республика. (2008). (<http://www.gazeta-respublika.ru/article.php/14498>).
- Де Зан, И. (2001). *Методика наставе Природе и друштва*. Загреб: Школска књига.
- Зайцева Л. А и др. (2008). *Подготовка будущих учителей начальных классов к работе в сельской школе. Сельская школа: проблемы организации образовательного процесса*: сб. Статей. (27–33). М: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
- Зыков М. Б. (2006). *Прошлое, настоящее и будущее однокомнатной сельской школы США. Образование в сельских регионах России и США как часть мирового образовательного процесса* отв. ред. О. И. Пузырева. Рязань: РГПУ им. С. А. Есенина.
- Илић, М.- Николић, Р.- Јовановић, Б. (2006): *Школска педагогија*, Ужице: Учительски факултет, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Келер, З; Флајшман, И. (1961). *Методика рада с комбинираним разредима*. Ријека: Завод за стручно уздизање наставничких кадрова.
- Ликарчук И. Л. (2003). *Ученик полюбит школу тогда, когда учитель полюбит ученика*: Образовательная отрасль Киевщины: ее обучающая и воспитательная роль. Управление школой. Перевод И. Шиян. (<http://upr.1september.ru/2003/39/3.htm>).
- Малокомплектная школа: в России и США. *Рязанские ведомости*. (2006). (<http://rv.ryazan.ru/old/cgi-bin/main-n=2633-2634&m=6.htm>).
- Марковић, Љ; Мусић, М; Шарић, В. (2003). *Интерактивно учење у разредној настави*. Српско Сарајево: ЗЗУИНС.
- Матијевић, М. (1991). *Менторска комуникација у почелним разредима основне школе*: У потрази за савременим основним школама, Загреб: [Институт](#) за педагошки кадражиња.
- Меньшикова С. (2007). *Школа првоклассника Лени Долина*. Тюменская область

сегодня.

- Надрага А. В. (2008). Украине закрыто 740 сельских школ. Вечерние вести. (<http://vv.com.ua/article.aspx?a=5399>).
- Николаенко. (2006). Школы в Украине будут закрывать только при согласии родителей. Новости Украины. <http://www.proua.com/news/2006/06/15/161321.html>.
- Омчикус, М. (1965). Основни проблеми рада у комбинираним одељењима. Загреб: Педагошки рад, 1-2 (52-62).
- Программы общеобразовательных учреждений. Начальные классы (1-4)*. М. (2000).
- Продановић, Љ; Лунгиновић, В. (1988). *Директан рад саученицима у комбинованом одељењу*. Београд.
- Сартакова Е. Е. (2007). *Разновозрастные формы обучения в условиях малокомплектной школы: учеб. пособие*. (68) Томск: изд-во ТГПУ.
- Трнавац, Н. (1992). *Мале сеоске школе - шансе за опстанак и даљи развој*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду.
- Червонный М. А. *Проблемы малокомплектной школы в современной образовательной ситуации (примеры разных стран)*.
- Шпијуновић, К. (1998). *Организација рада у комбинованим одељењу*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду.
- Шпијуновић, К. (2003). *Рационализација рада у комбинованом одељењу*. Ужице: Учительски факултет.

Mirko Vanjac

PLANNING AND PROGRAMMING IN INTEGRATED CLASSES

Summary

Intellectual, physical and psychological characteristics of younger students of primary school and their cognitive capabilities, are one of the main reasons for an integrated approach to planning, programming and implementation of the content of the teaching at this age. In the current educational work of so-called combined classes the work in the classroom is only formal, and in fact it is a special class work with groups of students who are assigned to one classroom. This kind of work offers opportunities that are focused on environmental benefits of working in an integrated classes. The school is not attended, on the contrary, one part of the day student lives in a school, and life doesn't know fragmentary and fragmented content, life is woven of various types of integration, what's more, integration as advantages. It is expected that the study, teaching and learning of the content, objects and phenomena of immediate reality as unity and interconnected unities in intergrated classes, will result with better working and learning outcomes. Instead of subjects differentiated, integrated curriculum should be organized according to the upbringing and education areas which include the subject contents, and planning and programming for the classroom activities in integrated classes should be conducted in a way that combines the content of learning in classes that forms an integrated classes. Binding should not be performed at all costs, because all of the learning contents cannot connect, nor it is necessary. The subject level contents of intergrated classes that cannot be interconnected, should be implemented as individual study or or link them at the level of the teaching areas. The paper offers a statistical representation of the possible approaches to planning and programming curriculum for integrated classes.

Key words: *planning, programming, performance programming, integrated classes, combined class, learning outcomes, lesson plan of the day, teaching plan .*